

IV

Historia i nowoczesność – budynki Uniwersytetu

Stare i nowe

Budynki Uniwersytetu Śląskiego to przede wszystkim historia, obrazująca rozwój samej Uczelni przez lat pięćdziesiąt w konkretnych, zmieniających się uwarunkowaniach społeczno-politycznych i naukowych, to odzwierciedlenie możliwości finansowych Uczelni, miasta i regionu na danym etapie rozwoju, mód i trendów dominujących w określonym momencie w architekturze itp. Obiekty uczelniane to też dążenie do nowoczesności, do czynnego uczestnictwa i współudziału w rozwoju nauki polskiej i światowej, do jak najlepszego wypełniania swej misji oświeceniowej i zaznaczania swej obecności we współczesnej kulturze i nauce. W zasobach materialnych Uczelni są więc gmachy pochodzące z przełomu XIX i XX wieku (ulica Szkolna 9, ulica Jagiellońska 26/28), z okresu międzywojnia (gmach Urzędów Niezespólnych przy placu Sejmu Śląskiego), okresu PRL, lat 80. i 90. XX wieku, ale też obiekty na wskroś nowoczesne, „inteligentne”, wyposażone w laboratoria i sprzęt na najwyższym poziomie światowym, pozwalające na aktywne korzystanie z dorobku nauki światowej i uczestnictwo w rozwoju nowych kierunków badań, w tym interdyscyplinarnych (Śląskie Międzyuczelniane Centrum Edukacji i Badań Interdyscyplinarnych, Śląskie Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka).

Drugą zauważalną cechą rozwoju zaplecza materialnego Uczelni jest konsolidacja jej obiektów, zmniejszanie ich liczby i rozproszenia, przede wszystkim poprzez budowanie nowoczesnych gmachów i wyzbywanie się obiektów starych lub też niebędących własnością Uczelni. Przede wszystkim rozbudowywane jest centrum akademickie w obrębie Śródmieścia Katowic, na osi wzdłuż rzeki Rawy, po obu jej stronach, od ulicy Szkolnej i Uniwersyteckiej w kierunku wschodnim, do ulicy Jerzego Dudy-Gracza, gdzie powstał gmach Wydziału Prawa i Administracji oraz buduje się pomieszczenia dla Wydziału Radia i Telewizji. Poza Sosnowcem i Cieszynem powstaje też nowy zwarty kampus uniwersytecki w Chorzowie przy ulicy 75. Pułku Piechoty.

Najdłużej w posiadaniu Uniwersytetu są dwa budynki – gmach Rektoratu przy ulicy Bankowej 12 i budynek Instytutu Chemii przy ulicy Szkolnej 10, choć warto dodać, że stosunkowo długo w dyspozycji władz Uniwersytetu znajdowały się jeszcze dwa obiekty – budynek przy ulicy Bankowej 8/10, będący własnością Parafii Ewangelicko-Augsburskiej, oraz gmach przy ulicy Wita Stwosza 17/17a, użytkowany na podstawie

umowy najmu¹. Dodatkowo, jeszcze na potrzeby Studium Wojskowego, wynajmowano (do czasu likwidacji wojskowego szkolenia studentów) część pomieszczeń w gmachu Zakładu Doskonalenia Zawodowego przy ulicy Krasińskiego 2.

Budynek przy ulicy Bankowej 12 otrzymała w 1963 roku od władz miasta Filia UJ. Był to nowo wybudowany na byłym boisku sportowym klubu „Kolejarz” gmach szkoły – „tysiąclatki” – standardowy budynek szkolny, dwupiętrowy, wzniesiony – jak wiele innych budowanych wtedy obiektów szkolnych – przy zastosowaniu szkieletowej konstrukcji żelbetowej i prefabrykowanych elementów. „Zyskał urozmaicony wyraz artystyczny elewacji dzięki zróżnicowanej artykulacji fasad, podkreślonej akcentami fakturalnymi i materiałowymi”². Określony został jednym z najnowocześniejszych w województwie. Projektantem budynku, który w 1963 roku został nagrodzony Wyróżnieniem Honorowym Stowarzyszenia Architektów Polskich, był Waław Lipiński z katowickiego Miastoprojektu³. Poza salami lekcyjnymi miał aulę, salę gimnastyczną, basen i zaplecze socjalno-bytowe⁴. Zaadaptowany na siedzibę kierownictwa Filii UJ (ale

¹ O historii tych gmachów, które pozostawiły swój ślad w świadomości kilku pokoleń pracowników i studentów Uniwersytetu, szczególnie Wydziału Prawa i byłego Wydziału Humanistycznego zob. J. KIEDOS, H. OLSZAR: *Losy gmachu Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1982, T. 15, s. 43–58; S. FERTACZ: *Na drodze do uniwersytetu*. W: *„Mądrość zbudowała sobie dom...”. Uniwersytet Śląski 1968–2008. Dzieje, dokumentacja, źródła*. Red. A. BARCIAK. Katowice 2008, s. 50, przyp. 82.

² B. SZCZYPKA-GWIAZDA: *Architektura według polityki. Modernizm w architekturze gmachów Uniwersytetu Śląskiego*. W: *W 40-lecie powstania Uniwersytetu Śląskiego – szkolnictwo i nauka na Górnym Śląsku*. Red. A. BARCIAK. Katowice 2009, s. 92.

³ Bardziej szczegółowo: A. BOROWIK: *Śródmiejska dzielnica uniwersytecka w Katowicach w latach 60. i 70. XX wieku*, b.p. Dziękuję Pani dr Anecie Borowik za udostępnienie tekstu roboczego i za dodatkowe informacje wzbogacające niniejsze opracowanie.

⁴ Na parterze, naprzeciw pomieszczeń Działu Kadr, znajdował się Klub „Kubuś” – miejsce spotkań i pogawędek kilku pokoleń studentów i wykładowców. Przeniesiony w czasach współczesnych na niższy parter, do pomieszczeń po byłej stołówce studenckiej, później jednej z agend Biblioteki Głównej, a obecnie baru-jadłodajni, dość

też początkowo miejsce zajęć ze studentami), do dziś stanowi centrum Uniwersytetu jako siedziba władz Uczelni i najważniejszych jej agend. W 2006 roku na budynku Rektoratu rozpoczęto nadbudowę trzeciej kondygnacji z pokojami biurowymi i salą konferencyjną. Całość została przykryta „miętko wygiętym, przypominającym skrzydło samolotu, dachem”⁵.

Umieszczenie Filii UJ przy ulicy Bankowej miało stać się początkiem budowy obiektów uczelnianych w Śródmieściu Katowic. Już w 1967 roku zakładano umiejscowienie przyszłego ośrodka uniwersyteckiego między dzisiejszą ulicą Uniwersytecką na zachodzie a ulicą Bankową na wschodzie, oraz między budynkiem Rektoratu na południu i budowanym na jego zapleczu gmachem Studium Fizyki a planowanymi budynkami Studium Matematyki, Wydziału Filozoficzno-Historycznego i Wydziału Biologii na północy. W miejscu dzisiejszego wieżowca Qubus miała być usytuowana Biblioteka⁶. Ówczesne nazwy placówek uczelnianych, które miały powstać, odzwierciedlały plany rozwojowe Filii UJ. Początkowo zakładano też budowę drugiego ośrodka w Ligocie – dla Wyższej Szkoły Pedagogicznej, ale ostatecznie opowiedziano się za zlokalizowaniem całości inwestycji dydaktyczno-naukowych w śródmieściu Katowic⁷.

W ramach realizacji powyższej koncepcji w 1971 roku oddano do użytku okazały i nowoczesny, jak na owe czasy, gmach Instytutu Fizyki, którego budowę przewidziano już na początku funkcjonowania Filii UJ, a realizację projektu rozpoczęto najprawdopodobniej w 1968 roku⁸. Nowy, reprezentacyjny zespół budynków składał się z trzech części: dziewięciokondygnacyjnej, mieszczącej laboratoria i pracownie naukowe, dwukondygnacyjnego bloku dydaktycznego przy dzisiejszej ulicy Chełkowskiego z salami wykładowymi, kreslarnią, salami ćwiczeń, biblioteką oraz dwukondygnacyjnego pawilonu warsztatów z halą technologiczną od ulicy Moniuszki. „Budynki wzniesiono – pisze historyk sztuki i architektury Aneta Borowik – w żelbetowej konstrukcji szkieletowej i nie obawiano się jej wyeksponowania. Ponownie

szybko zatracił swoją niepowtarzalną atmosferę i zakończył żywot.

⁵ B. SZCZYPKA-GWIAZDA: *Architektura według polityki...*, s. 93.

⁶ Ibidem.

⁷ „Wyrósł z dobrego drzewa...”. *Uniwersytet Śląski 1968–1998. Fakty, dokumenty, relacje*. Red. A. BARCIAK. Katowice 1998, s. 22, 270, dok. 80.

⁸ Ibidem, s. 257, dok. 67; s. 267–268, dok. 79.

mamy do czynienia z budynkiem modernistycznym odwołującym się do tradycji przedwojennego stylu międzynarodowego, jednak silne akcentowanie kierunków pionowych pozwala na klasyfikację stylu obiektu jako wertykalizmu. Szybki rytm pionowych podziałów wywołuje na elewacjach efekty światłocieniowe oraz wrażenie ekspresji⁹. Projekty wnętrz ogólnego użytkowania – między innymi hallu pomiędzy Instytutem a częścią dydaktyczną, hallu części dydaktycznej oraz auli wykonali Ryszard Słotwiński i Tadeusz Pfützner¹⁰. Obecnie gmach przestał spełniać wymogi nowoczesności i zadania, dla których został zaprojektowany. Usytuowany w centrum miasta przestał być – choć część „fizyków” się z tym twierdzeniem nie zgadza – przy między innymi natężonym ruchu ulicznym i wielkim natężeniu hałasu, odporny na zakłócenia akustyczne, mechaniczne i elektromagnetyczne. Zgodnie z postanowieniami władz Uczelni zostanie prawdopodobnie przekazany – po niezbędnym remoncie i renowacji – katowickiej części Wydziału Filologicznego, natomiast fizycy ostatecznie już w 2017 roku przeniosą się do jednego z najnowocześniejszych obiektów będących pod zarządem Uniwersytetu Śląskiego, a mianowicie budowanego w latach 2010–2012 Śląskiego Międzyuczelnianego Centrum Edukacji i Badań Interdyscyplinarnych w Chorzowie (SMCEBI – ewent. CEBI), gdzie już od roku akademickiego 2012/2013 przeniosła się większość studentów i pracowników Instytutu Fizyki i część placówek innych wydziałów.

Przedsięwzięcie było realizowane w ramach projektu wynikającego z umowy o dofinansowanie z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Projekt, którego koszt realizacji wyniósł blisko 104 milionów złotych, był współfinansowany przez Unię Europejską (około 65 milionów złotych), Samorząd Województwa Śląskiego, miasto i gminę Chorzów oraz Uniwersytet Śląski w Katowicach. Autorem i wykonawcą projektu było konsorcjum, w skład którego wchodziły: renomowana warszawsko-wrocławska Autorska Pracownia Architektury – Kuryłowicz & Associates Sp. z o.o. oraz firmy wykonawcze Mostostal Warszawa S.A. i Acciona Infraestructuras S.A. Głównym projektantem budynku CEBI był prof. Jerzy Gurawski, którego dziełem jest między innymi duża część zabudowań Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu¹¹.

⁹A. BOROWIK: *Śródmiejska dzielnica uniwersytecka...*, b.p.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Podstawowe dane dotyczące projektu podaję za:

Teren, na którym zlokalizowano SMCEBI, to obszar powojenny, działka po dawnych chorzowskich koszarach przy ulicy 75. Pułku Piechoty w Chorzowie, zaprojektowanych w okresie międzywojennym przez Witolda Czeczotta-Danilewicza, o powierzchni użytkowej 16 800 m², w zachodniej części miasta. Stawiane tu budynki mogą pomieścić nowoczesne laboratoria, pracownie i aparaturę, nienarażoną na niekorzystne wpływy zewnętrzne (hałas, wstrząsy, zakłócenia pola elektromagnetycznego), które mogą wypaczać obliczenia i pomiary. Centrum mieści kompleks budynków naukowo-dydaktycznych, dwu- i trzykondygnacyjnych, w tym główny budynek SMCEBI i szereg obiektów komercyjnych, służących odpoczynkowi i relaksowi. Kubatura budynków to 79 100 m³. Zajęcia dydaktyczne będą prowadzone w salach wyposażonych w urządzenia multimedialne przy zastosowaniu technik ICT.

Jak już wspomniano, stary budynek Instytutu Fizyki, po renowacji i remoncie będzie przekazany prawdopodobnie w użytkowanie katowickim agendom Wydziału Filologicznego. Po burzliwych wydarzeniach lat 1980–1981, kiedy pracownicy i studenci Wydziału domagali się przeniesienia z Sosnowca do Katowic, w 1990 roku władze Wydziału zdecydowały o przeprowadzce części instytutów, a konkretnie ówczesnego Instytutu Języka Polskiego i Instytutu Literatury i Kultury Polskiej, do stolicy regionu. Na potrzeby filologii polskiej władze miasta udostępniły gmach przy placu Sejmu Śląskiego 1, wybudowany w latach 1935–1937 według projektu Witolda Kłębrowskiego dla tzw. Urzędów Niezespólonych (Śląski Urząd Wojewódzki, Urząd Kontroli Państwa, Komisarz Demobilizacyjny). W czasie II wojny światowej był siedzibą Gestapo (Polizeipräsidium), zaś po wojnie gmach przejął Komitet Wojewódzki PZPR. Mieszczą się w nim obecnie między innymi: Instytut Nauk o Literaturze Polskiej, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Instytut Nauk o Kulturze i Studiów Interdyscyplinarnych, Instytut Języka Polskiego, Szkoła Języka i Kultury Polskiej UŚ, British Council Regional Library – Biblioteka i Czytelnia Brytyjska Uniwersytetu Śląskiego. Gmach jest wyrazem prostoty i elegancji, reprezentuje formę międzywojennej

<http://laboratoria.nf.pl/firma/slaskie-miedzyuczelniane-centrum-edukacji-i-badan--8D99B89499>, <http://www.urbanity.pl/slaskie/chorzow/slaskie-miedzyuczelniane-centrum-edukacji-i-badan-interdyscyplinarnych,b4202#forum> (dostęp: 10.07.2017); <http://chorzow.naszemiasto.pl/arttykul/chorzow-slaskie-miedzyuczelniane-centrum-edukacji-i-badan,1341045,artgal,t,id,tm.html> (dostęp: 10.07.2017).

architektury zerowej opcji funkcjonalizmu¹². Tuż przed wybuchem II wojny światowej umieszczono w południowej części elewacji płaskorzeźbę z dolomitu, przedstawiającą orła w koronie wpisanego w koło autorstwa Stanisława Szukalskiego, zniszczoną przez hitlerowców. Staraniem władz Uczelni płaskorzeźba ma być odtworzona¹³.

Koncepcje zabudowy Śródmieścia z 1967 roku, o których wspomiano wcześniej, zostały urzeczywistnione tylko częściowo. Na przeszkodzie realizacji zakładanych planów stały skomplikowane stosunki własnościowe w obrębie śródmieścia Katowic, względy finansowe i przypadkowa lokalizacja udostępnianych przez miasto działek. W latach 70. architekci Miastoprojektu Katowice, Waław Lipiński, Tadeusz Sadowski, Ryszard Sołtyński, zaprojektowali trzy budynki przy ulicy Bankowej i Uniwersyteckiej. Najwcześniej, w 1972 roku, oddany został do użytkowania częściowo ukończony gmach przy ulicy Bankowej 14 dla Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii (głównie dla Instytutu Matematyki), gdzie później mieściła się Biblioteka Główna UŚ oraz odbywały się zajęcia dla studentów innych kierunków, w tym prawa. W 1975 roku podobny budynek otrzymał Instytut Zoologii przy ulicy Bankowej 9, a w 1979 – Wydział Nauk Społecznych przy ulicy Bankowej 11. Wszystkie gmachy były realizowane według projektów typowych. „Ich wyraz stylowy – pisze znawczyni problemu – ujednolicony został artykulacją ścian organizowaną przez ułożone horyzontalnie pasy okien, ceglanej wykładziny oraz falistej okładziny cementowej”¹⁴. Czołowe ściany gmachów Instytutu Matematyki i Wydziału Nauk Społecznych ozdobiły monumentalne mozaiki. Na mozaice przy ulicy Bankowej 14 widnieje sygnatura z nazwiskami autorów: H./enryk/ Kobyliński, M./agdalen/ Kurek, natomiast na mozaice na budynku WNS – sygnatura „ARS”¹⁵.

Warto wspomnieć, iż w wolną przestrzeń od strony wschodniej (tylnej), między południowym a północnym skrzydłami budynku Wydziału Nauk Społecznych, został

¹² B. SZCZYPKA-GWIAZDA: *Architektura według polityki...*, s. 95–96.

¹³ M. BULSA: *Orzeł piastowski wraca na fasadę gmachu Wydziału Filologii UŚ. Miasto da pieniądze*. <http://www.infokatowice.pl/2015/09/08/orzel-piastowski-wraca-na-fasade-gmachu-wydzialu-filologii-us-miasto-da-pieniadze/> (dostęp: 20.07.2017).

¹⁴ B. SZCZYPKA-GWIAZDA: *Architektura według polityki...*, s. 93.

¹⁵ <https://henrykkobyliński.pl/biografia/> (dostęp: 20.09.2017). Są sugestia, że autorem mozaiki na budynku WNS jest Andrzej Romaniuk.

wkomponowany w latach 1995–1997 zespół sal dydaktycznych (aula na 396 miejsc z pełnym wyposażeniem audiowizualnym nazwana imieniem Kazimierza Popiołka i trzy sale audytoryjne o łącznej liczbie 312 miejsc), autorstwa Ewy i Tomasza Taczewskich. Generalnym wykonawcą projektu było Katowickie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Budus S.A., inwestycję zaś zrealizowano ze środków własnych UŚ (66%), dotacji MEN (30%) i dotacji Urzędu Miasta Katowice (4%).

Na wschód od budynku Wydziału Nauk Społecznych, w kierunku ulicy Jerzego Dudy-Gracza, powstał kolejny obiekt dydaktyczny w obrębie katowickiego centrum akademickiego, a mianowicie gmach Wydziału Prawa i Administracji, oznaczony numerem Bankowa 11B. W użytkowaniu Wydziału, od 1967 roku znajdowały się zabudowania przy ulicy Bankowej 8/10 (obecnie mieści się tam Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy), będące formalnie własnością Parafii Ewangelicko-Augsburskiej. Kiedy na początku lat 90. Parafia odzyskała do nich prawa, od 1996 roku Uczelnia użytkowała pomieszczenia odpłatnie. Zresztą nie spełniały one już od dawna wymogów komfortowego i nowoczesnego studiowania i w 2003 roku Wydział otrzymał siedzibę w bardzo nowoczesnym obiekcie dydaktycznym o charakterystycznej kolorystyce i sylwetce (wieżowe akcenty, jak pisze Irma Kozina, w rondlu budynku mogą być kojarzone z więzieniem lub twierdzą)¹⁶. Budynek został zaprojektowany przez firmę Stabil Sp. z o.o. (architekci Henryk Wilkosz, Jacek Kuś, Tadeusz Orzechowski, Jerzy Stysiał). Ci sami architekci zaprojektowali też budynek Wydziału Teologicznego przy ulicy Henryka Jordana 18, sąsiadujący przez ulicę Wita Stwosza z Archikatedrą Chrystusa Króla. Gmach został oddany do użytku w 2004 roku i swoim wyglądem zewnętrznym nawiązuje do skalnych eremów wczesnego chrześcijaństwa¹⁷. Oba budynki są neomodernistycznymi biurami, mającymi spełniać określone funkcje, wykonanymi zgodnie z życzeniami zleceniodawcy. Mogą być nazywane – szczególnie gmach Wydziału Teologicznego – budynkami inteligentnymi.

W latach 2008–2012, na miejscu pierwszego w Polsce sztucznego lodowiska Torkat (1930 rok), które po pożarze w 1973 roku nigdy nie zostało odbudowane, między budynkami Wydziału Nauk Społecznych oraz Wydziału Prawa i Administracji

¹⁶ Szerzej: I. KOZINA: *Nowe siedziby Uniwersytetu Śląskiego – rzecz o inteligentnych budynkach*. W: *W 40-lecie powstania Uniwersytetu Śląskiego...*, s. 101–102.

¹⁷ Ibidem, s. 102.

wzniesiono gmach najnowocześniejszej bodaj biblioteki naukowej w Polsce – Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej (CINiBA), wspólnego przedsięwzięcia Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Ekonomicznego. Dnia 27 września 2012 roku biblioteka została udostępniona czytelnikom. Wspólny projekt obu uczelni, wart ponad 70 milionów złotych, był realizowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (blisko 53 miliony złotych), Samorządu Województwa Śląskiego, Miasta Katowice, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz środków obydwu katowickich uniwersytetów.

Dwuetaповy konkurs na projekt gmachu CINiBA wygrał zespół architektów z Koszalina i Radomia w składzie: Dariusz Herman, Piotr Śmierzewski (współautorzy) oraz Rafał Sobieraj, Wojciech Subalski, Dariusz Cyparski (współpracownicy). Gmach składa się z dwóch prostokątnych brył – większej, trzykondygnacyjnej, i nałożonej na nią mniejszej, dwukondygnacyjnej. Pomieszczenia w większej części są ogólnodostępne, natomiast w mniejszej części (IV i V piętra) znajdują się magazyny zwarte, w tym dla zbiorów nietypowych i chronionych. Elewacja budynku została wykonana z surowego, czerwonego piaskowca i tworzy spójną całość z sąsiadującymi ceglanyimi budynkami. Światło jest głównym tworzywem budynku (ponad cztery tysiące małych okienek), a sposób jego dozowania wpływa na niepowtarzalną atmosferę. Głównym wykonawcą obiektu było konsorcjum Mostostal Warszawa S.A.

Jak już wspomniano w jednym z wcześniejszych szkiców, CINiBA jest tzw. biblioteką hybrydową. Można w niej między innymi gromadzić i udostępniać równolegle wszystkie typy zbiorów, niezależnie od ich formy i nośnika, na jakim się znajdują (książki, czasopisma, bazy danych, teksty elektroniczne, materiały audiowizualne czy multimedialne). Obiekt może pomieścić około 1,8 miliona woluminów (w chwili otwarcia zgromadzonych w niej było około 800 tysięcy książek). Poza tym, że budynek jest biblioteką akademicką, ma też ogólnodostępne miejsca przeznaczone na wystawy, konferencje, spotkania kulturalno-naukowe¹⁸.

¹⁸ <http://www.newsweek.pl/styl-zycia/najladniejsze-polskie-uczelnie-ciniba-w-katowicach-newsweek-pl,artykuly,279404,1,1,1.html> (dostęp: lipiec 2017); <http://katowice.naszemiasto.pl/artykul/zapowiedz-biblioteka-uniwersytecka-na-ukonczeniu-dzis,897441,artgal,t,id,tm.html#c579fd383c3580fd,1,3,5> (dostęp: lipiec 2017);

Dopełnieniem centrum akademickiego wokół ulicy Bankowej w najbliższej perspektywie będzie oddanie do użytku (jesień 2017 roku) nowej siedziby Wydziału Radia i Telewizji UŚ w kwartale ulic św. Pawła – Wodnej – Górnicy w Katowicach, a konkretnie pod adresem św. Pawła 3. Przed prawie czterdziestu laty dla Wydziału RTV przeznaczono część obiektów Ośrodka Postępu Technicznego i byłej bursy przy ulicy Bytkowskiej 11B (ówcześnie Mariana Buczka) w pobliżu Ośrodka TV Katowice i terenach Międzynarodowych Targów Katowickich. Wydział, oprócz budynku głównego, posiada także aulę przystosowaną do projekcji filmów. Obiekty nie tylko nie spełniają norm nowoczesnego nauczania, ale nadają się praktycznie do wyburzenia. Dnia 8 marca 2011 roku ogłoszono wyniki konkursu na nowy budynek WRiTV. Werdyktem Sądu Konkursowego z dnia 25 lutego 2011 roku **do** realizacji zakwalifikowano projekt Grupy 5 Architekci Sp. z o.o. (ulica Rakowiecka 30, Warszawa). Nagrodę przyznano nie tylko za przestrzenne rozwiązania projektu, oparte na otwarciu przestrzeni komunikacyjnych i pomieszczeń dydaktycznych do wewnętrznego dziedzińca (patio), jako odpowiednie dla specyfiki szkoły filmowej, lecz także „za szczególne walory architektoniczne – nawiązanie do regionalnej tradycji, właściwe wpisanie projektowanego budynku w miejscowy pejzaż”. Oryginalne rozwiązanie „kurtynowej ściany głównej fasady” będzie głównym elementem rozpoznawalności obiektu, który ma szansę stać się „ikoną architektoniczną” tej części miasta¹⁹. Budowa

http://www.ciniba.us.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=380%3A-pierwszy-dzie-w-bibliotece-otwartej&catid=69%3Awiadomoci&Itemid=14&lang=pl

(dostęp: lipiec 2017);

http://www.ciniba.us.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=378:uroczysto-otwarcia-centrum-informacji-naukowej-i-biblioteki-akademickiej&catid=51:zapraszamy-do-centrum&Itemid=14 (dostęp: lipiec 2017) i in.

¹⁹

http://www.sarp.katowice.pl/konkurs_na_nowy_Wydzial_Radia_i_Telewizji_____.html

(dostęp: lipiec 2017). Zob. także:

<https://www.google.pl/search?q=wydzia%C5%82+radia+i+telewizji+katowice+nowa+siedziba&tbm=isch&imgil=3F0xbBJ5kxdtXM%253A%253BKXfb7QlsnpxQM%253Bhttp%25253A%25252F%25252Farchinea.pl%25252Fwydzial-radia-i-telewizji-uniwrsytetu-slaskiego-w-katowicach-grupa-5>

ruszyła w październiku 2014 roku a generalnym wykonawcą jest spółka Mostostal Zabrze-Holding S.A.

Jak wspomniano na początku niniejszego szkicu, drugim, oprócz gmachu Rektoratu, obiektem najdłużej znajdującym się we władaniu Uniwersytetu jest zabytkowy budynek Instytutu Chemii przy ulicy Szkolnej 9. Jest to zarazem jeden ze starszych budynków w śródmieściu Katowic. Wybudowany został w 1909 roku według „stylu ok. 1800”, nawiązującego do klasycyzującego baroku przełomu XVIII i XIX wieku²⁰. Powstał jako szkoła średnia dla chłopców, zamykając przestrzeń w kierunku rzeki Rawy między dawną szkołą ewangelicką z 1856 roku i budynkiem szkoły ludowej z 1876 roku (ulica Szkolna 7, w nieodległym czasie mieściła się tam między innymi akademicka służba zdrowia i Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych), zwracając się fasadą ku ulicy Szkolnej. Gmach zbudowany został z cegły o nieotynkowanych elewacjach zewnętrznych. Budynek wyróżnia się masywnością (kubatura wynosi 17 013 metrów sześciennych), „silnym rozczłonkowaniem bryły oraz urozmaiconą lukarnami [pionowymi małymi oknami w dachu – S.F.] i fantazyjnymi kominami wentylacyjnymi sylwetą dachów”²¹. Po I wojnie światowej w budynku mieściły się między innymi szkoła średnia, Instytut Pedagogiczny, Liceum Pedagogiczne i Biblioteka Pedagogiczna, a w latach 1950–1968 obiekt był główną siedzibą Wyższej Szkoły Pedagogicznej i wraz z całym majątkiem szkoły został „odziedziczony” przez Uniwersytet.

architekci%25252F&source=iu&pf=m&fir=3F0xbBJ5kxdtXM%253A%252CKXFfb7Qlsnp
xQM%252C_&usg=__USPx1z36bwsIcU0P3_Hstujawv0%3D&biw=1366&bih=650&dpr=1
&ved=0ahUKEwio6b3Cp6LVAhWJK5oKHfHdCwAQyjclaw&ei=Oxx2WejfMInX6ATxuy8#i
mgrc=3F0xbBJ5kxdtXM:&spf=1500913391928 (dostęp: lipiec 2017);
[http://www.urbanity.pl/slaskie/katowice/wydzial-radia-i-telewizji-im-krzysztofa-
kieslowskiego,b5434](http://www.urbanity.pl/slaskie/katowice/wydzial-radia-i-telewizji-im-krzysztofa-kieslowskiego,b5434) (dostęp: lipiec 2017);
[http://katowice.wyborcza.pl/katowice/10,98476,21257349,nowa-siedziba-wydzialu-
radia-i-telewizji-us-juz-prawie-gotowa.html](http://katowice.wyborcza.pl/katowice/10,98476,21257349,nowa-siedziba-wydzialu-radia-i-telewizji-us-juz-prawie-gotowa.html) (dostęp: lipiec 2017) i in.

²⁰ Szerzej: J. GORZELIK: „Styl ok. 1800” w architekturze katowickich gmachów Uniwersytetu Śląskiego. W: *W 40-lecie powstania Uniwersytetu Śląskiego...*, s. 109.

²¹ Szczegółowy opis zespołu dawnych budynków szkolnych przy ulicy Szkolnej: ibidem, s. 109–111.

Według tego samego architektonicznego „stylu ok. 1800”, został zbudowany także drugi z najstarszych budynków Uniwersytetu, a mianowicie siedziba Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska przy ulicy Jagiellońskiej 26/28. Plany budynku pochodzą z lat 1905–1907.

Gmach został wymurowany z czerwonej cegły w kształcie zbliżonym do litery „L”. Dłuższe skrzydło zajmuje przestrzeń od obecnej ulicy Józefa Lompy na wschodzie, w kierunku zachodnim, na osi równoległej do obecnej ulicy Jagiellońskiej, w pewnym od niej oddaleniu. Krótsze skrzydło przylega do skrzydła dłuższego od zachodu, a pomiędzy nimi kiedyś mieścił się ogród odgradzony od obydwu ulic wysokim płotem. Bryła budynku, silnie rozczłonkowana, z dwuspadowymi urozmaiconymi i ubogaconymi dachami, „przyczynia się do efektu malowniczości²². Gmach był budowany z myślą o placówkach oświatowych. Mieściły się tam, najpierw szkoła realna o profilu matematyczno-przyrodniczym dla chłopców (przeniesiona w 1910 roku z ulicy Szkolnej), a później gimnazjum (od 1927 roku imienia Mikołaja Kopernika). Od 1950 do grudnia 1970 roku, kiedy gmach został przekazany Instytutowi Biologii UŚ, mieściło się tam Studium Nauczycielskie. Od 1973 roku budynek stał się główną siedzibą Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska.

Jednym z najbardziej dojrzałych przykładów „stylu ok. 1800” w architekturze jest trzykondygnacyjny gmach Narodowego Banku Polskiego przy ulicy Bankowej 5, przekazany Uniwersytetowi w grudniu 2006 roku. Mieści się tam między innymi Centrum Kształcenia Ustawicznego UŚ. Budynek powstał w latach 1911–1912 z przeznaczeniem dla Banku Rzeszy, według projektu Juliusa Habichta. Usytuowany jest naprzeciwko kompleksu Parafii Ewangelicko-Augsburskiej. Powstał na rzucie wydłużonego prostokąta, fasadą i dłuższym bokiem zwrócony ku ulicy. „Elegancka, oszczędna w swoim wyrazie architektura banku, inspirowana tradycjami klasycyzmu i renesansu, przefiltrowanymi przez doświadczenia wczesnego modernizmu, znakomicie korespondowała z najbliższym otoczeniem...”²³.

Nieco dalej od ścisłego centrum Katowic, przy ulicy Michała Grażyńskiego 53 (przedtem ulica Leona Tyszki 53) mieści się siedziba Wydziału Pedagogiki i Psychologii.

²² Szczegółowy opis tej pięknej budowli, dziś „przykurzonej” czasem, zob. ibidem, s. 112–113.

²³ Ibidem, s. 113–114.

Gmach jest budynkiem szkolnym, w którym dwa pawilony już w 1961 roku przekazano do użytkowania Sekcji Matematyki i Wychowania Technicznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej. W 1976 roku budynek Zespołu Szkół Zawodowych oraz część gmachu Szkoły Podstawowej nr 16 pozyskano dla nowo powstałego Wydziału Pedagogiki i Psychologii.

Początki ośrodka uniwersyteckiego w Sosnowcu wiążą się ze zlokalizowaniem w tym mieście w 1973 roku Wydziału Filologicznego. Wówczas na użytek Wydziału władze miejskie przekazały teren wraz z kompleksem budynków „Domu Górnika” przy ulicy Żytniej 10 (ówcześnie ulica Bando), gdzie mieścił się Dom Kultury „Górnik”, a obecnie Biblioteka Anglistyczna i Romanistyczna, oraz zabytkową willę przy ulicy Żytniej 8 (Dziekanat Wydziału Filologicznego, a obecnie, po remoncie, biura podstrefy sosnowiecko-dąbrowskiej Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej), budynek przy ulicy Pułaskiego 6 i pomieszczenia byłej Szkoły Podstawowej nr 9 przy ulicy 3 Maja (wówczas Czerwonego Zagłębia). W 1974 roku Instytut Filologii Polskiej przeniósł się do budynku przy ulicy Kościelnej (wówczas Bolesława Bieruta 6), a dla Instytutu Filologii Rosyjskiej przeznaczono poszkolny budynek przy ulicy Żytniej 12 (obecnie Dziekanat Wydziału Informatyki i Nauki o Materiałach). Po przeniesieniu części Wydziału Filologicznego do Katowic, w Sosnowcu pozostały filologie obce, które otrzymały nową siedzibę – gmach Centrum Naukowo-Dydaktycznego Instytutów Neofilologicznych przy ulicy Stefana Grota-Roweckiego 5.

Gmach nowoczesnego Centrum neofilologicznego zaprojektowali Ewa i Tomasz Taczewscy (Biuro Architektoniczne Taczewski) przy współpracy Michaliny Taczewskiej-Pantak, a głównym wykonawcą była firma Budimex Dromex. Wprowadzony przez architektów „grzebieniowy rzut poziomy budynku nawiązuje do lokalnej tradycji, ponieważ został on przywieziony na Górny Śląsk przez lwowskich architektów, którzy przeszczepiali do Katowic, a później również do Gliwic, awangardowy w XX wieku funkcjonalistyczny modernizm”²⁴. Budowa obiektu trwała od listopada 2006 roku. Przekazano go do użytku w maju 2008 roku. Realizacja projektu była sfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (ponad 31 milionów złotych – 75% wartości), Miasta Sosnowca i Uniwersytetu Śląskiego.

²⁴ I. KOZINA: *Nowe siedziby Uniwersytetu...*, s. 102. Tam też bardziej szczegółowy opis gmachu.

Z pięciokondygnacyjnego gmachu o kubaturze 68 530 metrów sześciennych i powierzchni użytkowej 8–9,5 tysięcy metrów kwadratowych (według różnych obliczeń) korzystać może ponad 3 tysiące studentów i 200 pracowników, mogących użytkować około 700 stanowisk z dostępem do szerokopasmowej sieci szybkiego przesyłu danych. Ponadto w budynku, oprócz sal wykładowych i seminaryjnych, jest duża sala Rady Wydziału, laboratorium tłumaczeń, kawiarnie, pomieszczenia biurowo-gospodarcze oraz biblioteka na 500 tysięcy woluminów. Obok gmachu powstało ponad 100 miejsc parkingowych²⁵.

W podobnym rozproszeniu jak Wydział Filologiczny, funkcjonował w Sosnowcu przez wiele lat Wydział Informatyki i Nauki o Materiałach (do 1971 roku Wydział Wychowania Technicznego, do marca 2003 roku Wydział Techniki). W roku 1975 został przeniesiony z Katowic do Sosnowca do budynków przy ulicy Żeromskiego 3 (gmach w stylu neorenesansu północnego ufundowany przez Henryka Dietla w latach 1895–1898, gdzie mieściła się Szkoła Realna, później IV Liceum Ogólnokształcące imienia Stanisława Staszica, a obecnie firma Holding Opal Maksimum)²⁶. Wydział miał też swoje pomieszczenia przy ulicy Suchej 7c, Śnieżnej 2 i przy ulicy 3 Maja. Następnie otrzymał pomieszczenia w wyremontowanym Domu Studenta nr 1 oraz w wybudowanym

²⁵ <http://www.urbanity.pl/slaskie/sosnowiec/centrum-dydaktyczno-naukowego-kierunkow-neofilologii-universytetu-slaskiego,b144> (dostęp: lipiec 2017); <http://architektura.muratorplus.pl/zycie-w-architekturze/2012/centrum-dydaktyczno-naukowe-instytutow-neofilologicznych-wydz-filologicznego-universytetu-slaskiego/356/> (dostęp: lipiec 2017); <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=403848> (dostęp: lipiec 2017); <http://cdnsosnowiec.edu.pl/pl/4726/0/centrum-naukowo-%E2%80%93-dydaktyczne.html> (dostęp: lipiec 2017); <https://www.us.edu.pl/node/5504> (dostęp: lipiec 2017).

²⁶ <http://www.dziennikzachodni.pl/strefa-biznesu/wiadomosci/z-regionu/a/sosnowiec-dawna-szkola-realna-ma-nowego-wlasciciela,11906202/> (dostęp: lipiec 2017); <https://www.us.edu.pl/node/137161/img/137211?page=5> (dostęp: lipiec 2017); http://fotopolska.eu/Sosnowiec/b747,Wydzial_Techniki_i_Nauki_o_Materialach_Uniwersytetu_Slaskiego.html (dostęp: lipiec 2017).

dla Wydziału Nauk o Ziemi gmachu przy ulicy Będzińskiej 39. Mieści się tam obecnie Instytut Informatyki. Instytut Nauk o Materiałach ma swą siedzibę w Chorzowie przy ulicy 75. Pułku Piechoty 1b (SMCEBI), natomiast Instytut Technologii i Mechatroniki – przy ulicy Żytniej 12, w budynku poszkolnym, „odziedziczonym” po filologii wschodniosłowiańskiej, gdzie mieści się także Dziekanat Wydziału²⁷.

Powstały w 1974 roku Wydział Nauk o Ziemi rozpoczął swoją działalność w budynku Szkoły Górniczej przy ulicy Szkolnej 4 w Sosnowcu. Wkrótce też otrzymał połowę budynku przy ulicy Partyzantów 1, a w 1977 roku cały gmach (obecnie jest tam zlokalizowany Zakład Ubezpieczeń Społecznych). Jeszcze w połowie lat 70. rozpoczęła się budowa nowego 18-piętrowego gmachu Wydziału przy obecnej ulicy Będzińskiej (wówczas Mielczarskiego). Budynek został oddany do użytku w czerwcu 1982 roku. Autorem projektu była Maria Szymańska-Zjawin z Biura Studiów i Projektów Górniczych w Krakowie. „Bryłę wysokościowca tworzyły trzy smukłe prostopadłościennie segmenty. Od strony północnej i południowej do środkowego trzonu o wysokości 20 pięter przylegały niższe, skrajnie prostopadłościennie bryły o wysokości 18 pięter. Znajdujący się od strony południowej front zaakcentowano wspornikowo wysuniętą kondygnacją pierwszego piętra oraz masywnym, żelbetowym zadaszeniem wejścia”²⁸. W 2003 roku podjęto prace rewitalizujące i rozbudowę niskiej części kompleksu, w której umieszczono sale audytoryjne i aulę międzywydziałową. Termomodernizacja i modernizacja elewacji wcześniej powstałej części spowodowała, iż „forma, faktura i kolorystyka nowo powstałych budynków niskich korespondowała z nową, utrzymaną w kolorze niebiesko-srebrnym artykulacją elewacji wysokościowca”²⁹.

Kampus uniwersytecki w Cieszynie wpisuje się w grono najpiękniejszych obiektów Uniwersytetu Śląskiego. Jego początki sięgają lat 20. XX wieku, kiedy utworzona w Poznaniu Wyższa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego została w 1922 roku przeniesiona do Cieszyna, gdzie istniała do 1950 roku. Na jej siedzibę władze miasta

²⁷ <http://www.wiinom.us.edu.pl/historia> (dostęp: lipiec 2017).

²⁸ B. SZCZYPKA-GWIAZDA: *Architektura według polityki...*, s. 94. Ostatnio na temat architektury Sosnowca zob. R. NAKONIECZNY: *Architektura Sosnowca w latach 1945–2015. Wybrane zagadnienia 70-letniej tradycji*. W: *Sosnowiec. Obraz miasta i jego dzieje*. T. 2. Red. A. BARCIAK, A.T. JANKOWSKI. Sosnowiec 2016, s. 385–418.

²⁹ B. SZCZYPKA-GWIAZDA: *Architektura według polityki...*, s. 95.

przeznaczyły budynek z 1911 roku, gdzie mieściło się Polskie Męskie Seminarium Nauczycielskie, założone przez Macierz Szkolną dla Księstwa Cieszyńskiego w 1904 roku. Potem budynek był siedzibą Liceum Pedagogicznego, Studium Nauczycielskiego, później Filii UŚ, a obecnie jest główną siedzibą Wydziału Artystycznego i Wydziału Etnologii przy ulicy Bielskiej 62³⁰. Kolejne budynki kampusu powstały w latach 70. (tzw. budynek muzyczny „D”), w latach 80. (dwa tzw. budynki plastyczne) i w latach 90. (nowoczesna Aula na 460 miejsc, kompleks sportowy z krytym basenem i halą sportową, „Collegium Technicum” z pracowniami komputerowymi oraz hotel akademicki „Academicus”). Warto jeszcze wspomnieć, iż w 1973 roku oddano do użytku Dom Studenta „UŚ-ka”, w 1975 roku poddano kapitalnemu remontowi dawny internat SN i przekształcono w Dom Studenta „Cieszko”, natomiast w 1982 roku otwarto nowo wybudowany Dom Studiującego Nauczyciela oraz stołówkę³¹. W sumie kampus akademicki w Cieszynie dysponuje, poza budynkiem głównym i obiektami dydaktycznymi, trzema domami studenckimi, hotelem asystenckim, halą sportową, basenem, siłownią, centrum konferencyjnym, laboratoriami językowymi, własną aulą wraz z salą kinową, salą baletową, salą koncertową i galerią sztuki, biblioteką, stołówką, restauracją, kawiarnią, barami i klubem studenckim.

Warto jeszcze wspomnieć, iż Uniwersytet Śląski dysponuje – poza Cieszynem – osiedlami studenckimi w Katowicach-Ligocie (DS nr 1, nr 2 i nr 7 – projekt: Tadeusz Łobos) i Sosnowcu (DS nr 2, nr 3, nr 4, nr 5) oraz Domem Asystenta przy ulicy Paderewskiego 32/32a w Katowicach i Domem Asystenckim przy ulicy Lwowskiej 6 w Sosnowcu. Najstarszym osiedlem akademickim Uniwersytetu jest osiedle w Katowicach-Ligocie, gdzie w 1968 roku oddano do użytku pierwszy dom studenta z 440 miejscami, a w 1969 roku dwa nowe akademiki z 880 miejscami. W roku 1972 wybudowano pralnię, ośrodek usługowy ze stołówką oraz ośrodek zdrowia. W roku akademickim 1980/1981 oddano do użytku kolejny dom akademicki dla 612 studentów. Warto też wspomnieć, iż w 1970 roku na Osiedlu Tysiąclecia (projektanci: Henryk

³⁰ http://fotopolska.eu/Cieszyn/b1929,Uniwersytet_Slaski_w_Katowicach_-_filia_w_Cieszynie.html.

³¹ W *zwierciadle ćwierćwiecza. Uniwersytet Śląski w Katowicach. Filia w Cieszynie 1971–1995*. Red. R. MRÓZEK. Cieszyn 1995, s. 88–89; *Od tradycji ku współczesności. Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie 1971–2000*. Red. R. MRÓZEK. Cieszyn 2000, s. 49.

Buszko, Aleksander Franta, Jerzy Gottfried), przy ulicy Mieszka I 15, wojewoda gen. Jerzy Ziętek przekazał Uczelni, w imieniu społeczeństwa Katowic, czwarty dom studenta z 610 miejscami³², a w końcu lat 70. Uczelnia wybudowała hotel asystencki i dom studenta przy ulicy Paderewskiego 32/32a. W roku 1973 oddano do użytku pierwszy akademik w Sosnowcu z 350 miejscami, w 1976 roku stołówkę przy ulicy Suchej oraz kolejny akademik (272 miejsca) i hotel pracowniczy ze 190 miejscami. Następnie powierzono Uczelni jeszcze trzy Domy Studenta w Sosnowcu – przy ulicy Lwowskiej i Suchej. Z różnych względów, o których nie miejsce tu mówić, od lat 90. XX wieku tradycyjne osiedla akademickie przeżywają kryzys, akademiki pustoszeją, zamiera w nich życie kulturalne – nawet w klubach, które w nich funkcjonują. Dotyka to, niestety, także akademików uniwersyteckich. Dlatego też kilka z nich przeznaczono na inne cele (DS nr 3 w Katowicach-Ligocie, DS nr 1 w Sosnowcu, wspomniany gmach na Osiedlu Tysiąclecia), wiele prowadzi działalność typu hotelowego, większość zatraciła swój – mimo wszystko – niepowtarzalny urok koleżeńskich spotkań, nocnych pogawędek i dysput, świadomości studenckiej wspólnoty i bezinteresownej wzajemnej pomocy.

Sylwester Fertacz

³² Przy ulicy Mieszka I 15 mieszkali też asystenci i pracownicy Uczelni z rodzinami. W latach 90. Uniwersytet pozbył się gmachu, sprzedając mieszkania między innymi tym pracownikom Uczelni, którzy ich nie mieli.

Śródmiejska dzielnica uniwersytecka w Katowicach w latach 60. i 70. XX wieku

W niniejszym tekście zostanie omówiona historia oraz kształt Śródmiejskiej Dzielnicy Uniwersyteckiej w Katowicach, od momentu jej powstania do schyłku lat 70. XX wieku¹. W tym czasie obejmowała kwartał pomiędzy ulicami Bankową, Uniwersytecką, Szkolną i Moniuszki. Ten stosunkowo nieduży obszar był wtłoczony pomiędzy intensywną zabudowę śródmiejską oraz będące w realizacji obiekty, między innymi hotel „Katowice” i osiedle Kopalniana.

Już w 1945 roku snuto plany utworzenia uniwersytetu na Górnym Śląsku i Zagłębiu Dąbrowskim, jednak dopiero w 1963 roku, na fali realizacji koncepcji „deglomeracji nauki” zapadła dość nagła decyzja o powołaniu filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach. Jej uroczysta inauguracja odbyła się 8 października 1963 roku w Teatrze im. Stanisława Wyspiańskiego, a poprzedził ją barwny pochód senatów wyższych szkół.

Z uwagi na tempo podejmowania decyzji nie było czasu aby myśleć o nowym budynku dla potrzeb filii. W tym czasie wznoszono szkołę tysiąclecia przy ulicy Bankowej, i właśnie ten obiekt postanowiono przystosować do nowej funkcji. Lokalizacja siedziby uniwersytetu była więc przypadkowa i pod wieloma względami nietrafiona, przede wszystkim ze względu na stosunkowo nieduży obszar przyszłego kampusu oraz brak możliwości jego rozbudowy.

Dzisiejszy gmach Rektoratu przy ulicy Bankowej 12 zaprojektowano w 1959 roku jako wzorcową 25-izbową szkołę² Składała się z trzech części – budynku głównego

¹ Bardzo dziękuję za pomoc: Bożenie Drygas i Beacie Kutnik z Archiwum Zarządu Głównego Stowarzyszenia Architektów Polskich, Mirosławie Łudzik i dr. hab. Jerzemu Dajce z Instytutu Fizyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, dr Urszuli Zgorzelskiej, Darii Gajtkowskiej z Archiwum Urzędu Miasta Katowice oraz Markowi Skałkowskiemu. Tekst powstał w ramach projektu sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2013/09/D/HS2/01009.

² Projekt techniczno-roboczy Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego przy ulicy Bankowej w Katowicach; Archiwum Państwowe w Katowicach, Miastoprojekt Katowice 437, sygn. 2/44.

równoległego do ulicy Bankowej oraz dwóch skrzydeł. Budynek główny był dwupiętrowy i mieścił: aulę, sale wykładowe, pracownie, laboratoria oraz bibliotekę. Prostopadle do niego usytuowano jednopiętrowe skrzydło z salami wykładowymi, gabinetami lekarskimi oraz pomieszczeniami gospodarczymi. Trzeci pawilon posiadał trzy kondygnacje i mieścił niewielki basen kąpielowy do nauki pływania oraz salę gimnastyczną. W pobliżu wzniesiono boiska sportowe, a także budynek z mieszkaniami dla personelu pomocniczego filii i pokojami gościnnymi. Obecnie znajduje się w nim Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego – jednak niewielkie pokoiki z węzłami sanitarnymi i loggiami świadczą o jego pierwotnej funkcji.

W budynku dzisiejszego Rektoratu zastosowano żelbetową konstrukcję szkieletową, a w niektórych częściach prefabrykowane żelbetowe ramy. Ma układ dość typowy dla szkół wznoszonych w tym okresie – prostokątny rzut oraz dwa trakty pomieszczeń przedzielone ciemnym korytarzem³.

Architekt starannie zaprojektował wygląd elewacji. Elementy konstrukcyjne pozostawiono w żelbecie, któremu nadano fakturę poprzez młotkowanie, wypełnienia pokryto szlachetnym tynkiem oraz kolorową terakotą. Głównym akcentem długiej fasady jest wsparty na czterech słupach, niemal całkowicie przeszklony prostopadłościan auli. Istotną rolę w tej architekturze odgrywał rytm otworów i podziałów okiennych. Okna podzielono w poziomie żelbetowymi belkami usytuowanymi na różnych wysokościach – naprzemiennie w górnej i dolnej partii otworów. Takie podziały tworzyły rytmiczne układy wzmocnione przez czerwone, terakotowe *panneau*. Architekt potraktował elewację malarsko, uzyskując wrażenie swobodnej, niemal abstrakcyjnej kompozycji. Budynek zyskał aprobatę współczesnych – w 1963 roku został nagrodzony Wyróżnieniem Honorowym Stowarzyszenia Architektów Polskich.

Główna część zespołu, po współczesnej nadbudowie i modernizacji według projektu Mirosława Polaka i Marka Skwary, utraciła swój pierwotny charakter dobrej

³ Pierwotnie zaprojektowano go w ten sposób, że obszerna część z holem wejściowym i aulą rozdzielała fragment szkoły mieszczący klasy oraz drugi z pracowniami specjalistycznymi.

i szczerzej architektury szkolnej lat 60. reprezentującej wysoki poziom i dobrą jakość wykonania⁴.

Projektantem omawianego budynku był Wacław Lipiński z katowickiego Miastoprojektu, który w 1952 roku ukończył studia architektoniczne na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Wspecjalizował się w budownictwie szkół i miał na swoim koncie wiele udanych realizacji, takich jak Szkoła Muzyczna przy ulicy Teatralnej czy Dzielnicowy Dom Kultury przy ulicy Grażyńskiego – obie w Katowicach.

W 1965 roku powstała koncepcja urbanistyki Śródmiejskiej Dzielnicy Uniwersyteckiej. Ryszard Sołtyński z gliwickiego Miastoprojektu, przy okazji projektowania gmachu Instytutu Fizyki, sporządził plan zagospodarowania obszaru pomiędzy rzeką Rawą, ulicą Bankową i obecną ulicą Uniwersytecką. Ograniczono się wyłącznie do niego, ponieważ tereny po wschodniej stronie ulicy Bankowej zajmowało lodowisko Torkat oraz dawny ogród zoologiczny, przewidziany w planie ogólnym miasta jako teren rekreacji.

Projekt zakładał wytyczenie nowego, pieszego ciągu komunikacyjnego – dzisiejszego północno-południowego odcinka ulicy Uniwersyteckiej, który miał zostać osią całego założenia. W planie urbanistycznym rozbudowy śródmieścia Katowic założono, że uda się go przedłużyć do ulicy Warszawskiej, tworząc w ten sposób dogodne połączenie z katowickim Rynkiem. Tej idei nie zrealizowano z uwagi na konieczność znacznych nakładów i wyburzeń⁵. W planie zagospodarowania przestrzennego z 1965 roku wytyczono również ciąg pieszy o równoleżnikowym przebiegu, który pokrywa się z dzisiejszą ulicą Augusta Chełkowskiego oraz duży plac przed gmachem Instytutu Fizyki.

W 1968 roku na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 czerwca utworzono nową placówkę – Uniwersytet Śląski w Katowicach, który powstał z połączenia Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Było to wydarzenie o ogromnym znaczeniu dla regionu – co podkreślał Jerzy Ziętek w swoim przemówieniu wygłoszonym na sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach:

⁴ B. SZCZYPKA-GWIAZDA: *Architektura według polityki. Modernizm w architekturze gmachów Uniwersytetu Śląskiego*. W: *Katowice w 143. rocznicę uzyskania praw miejskich*. Red. A. BARCIAK. Katowice 2009, s. 93.

⁵ M. SKAŁKOWSKI: *Biblioteka Śląska*. „Architektura” 1962, nr 8, s. 311.

„fakt ten jest ukoronowaniem wieloletnich aspiracji ziemi śląsko-dąbrowskiej a zarazem wynikiem konsekwentnych dążeń i starań Komitetu Wojewódzkiego PZPR i jego pierwszego sekretarza, członka Biura Politycznego KC Edwarda Gierka. Powołanie uniwersytetu jest wydarzeniem o znaczeniu historycznym dla regionu”⁶.

Zdawano sobie sprawę, że budynek pospiesznie adaptowanej dawnej szkoły „tysiąclatki” nie był dostosowany do ambitnych planów rozbudowy uniwersytetu, zwłaszcza w zakresie nauczania i prowadzenia badań naukowych. W 1968 roku zaszła konieczność kolejnej adaptacji budynku przy ulicy Bankowej 12, tym razem niektóre pomieszczenia przystosowano do funkcji siedziby administracji i Rektoratu. Projekty wewnątrz wykonali Ryszard Słotwiński i Tadeusz Pfützner z gliwickiego Miastoprojektu⁷.

W 1968 roku pojawiły się plany uruchomienia dwóch nowych kierunków: fizyki ciała stałego oraz fizyki jądrowej dla potrzeb przemysłu, dlatego zapadła decyzja o pierwszej wielkiej inwestycji Uniwersytetu Śląskiego – zespole Studium fizyki wzniesionym przy ulicy Uniwersyteckiej w latach 1968–1972⁸. Realizacja kosztownego budynku była możliwa dzięki olbrzymim środkom pozyskanym z budżetu państwa na rozwój Uniwersytetu Śląskiego w kwocie 591 milionów złotych na lata 1970–1975. Teren pod zabudowę ofiarowały władze wojewódzkie. Niegdyś znajdowały się na nim boisko Klubu Sportowego Górnik oraz korty tenisowe. Projekt gmachu wyłoniono w 1965 roku w konkursie zamkniętym pomiędzy Miastoprojektami z Katowic i Gliwic⁹.

⁶ [lc]: *Nowoczesne arterie przelotowe otoczą nieckę węglową*. „Dziennik Zachodni” 1968.

⁷ Wniosek Ryszarda Sołtyńskiego o nadanie statusu twórcy, Archiwum Zarządu Głównego Stowarzyszenia Architektów Polskich w Warszawie (dalej: AZGSARP), sygn. 372.

⁸ W 1971 roku oddano do użytku budynek główny, w kolejnym roku – zespół dydaktyczny i warsztaty; *„Wyrósł z dobrego drzewa...”. Uniwersytet Śląski 1968–1998. Fakty, dokumenty, relacje*. Red. A. BARCIAK. Katowice 1998, s. 23.

⁹ Resort nie wyraził zgody na opracowanie alternatywne, ale Jerzy Ziętek samodzielnie podjął decyzję i wyasygnował środki na ten minikonkurs; *Informacja na konferencję w dniu 30 lipca 1966 r. w sprawie analizy stanu rozbudowy wyższych uczelni*; Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: APK), Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach (dalej: PWRN), Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn.

Katowicki zespół reprezentował Wacław Lipiński, a gliwicki – Ryszard Sołtyński z konstruktorem Karolem Duławą. Zwyciężyła koncepcja Sołtyńskiego.

Reprezentacyjny zespół budynków składał się z trzech części: dziewięciokondygnacyjnej, równoległej do ulicy Uniwersyteckiej, mieszczącej laboratoria i pracownie naukowe, dwukondygnacyjnego bloku dydaktycznego przy ulicy Chełkowskiego, z salami wykładowymi, ćwiczeniowymi, kreślarnią i biblioteką, oraz dwukondygnacyjnego pawilonu warsztatów z halą technologiczną od ulicy Moniuszki. Budynki mogły pomieścić 630 studentów oraz 210 pracowników naukowych i administracyjnych. Zaprojektowano również audytoria – duże na 300 miejsc a także dwa małe po 120 miejsc każde. Sale wykładowe miały być zradiofonizowane, wyposażone w telewizję przemysłową i kabiny, w których można było odbierać wykład tłumaczony w trzech językach obcych¹⁰.

Projekty nowoczesnych i funkcjonalnych wnętrz ogólnego użytkowania – między innymi holów, auli czy biblioteki wykonali Ryszard Słotwiński i Tadeusz Pfützner¹¹. Słotwiński wyjątkowo traktował zadania projektowe związane z wnętrzami, o czym świadczą te słowa: „Projektowanie architektury wnętrz jest moją pasją i tej twórczości poświęcam wolny czas”¹².

Zespół budynków, pomimo zróżnicowania poszczególnych części, tworzy harmonijną całość, z wyjątkiem niezbyt szczęśliwie rozbudowanej hali technologicznej – pierwotnie jej całkowicie przeszklona ściana miała być wyeksponowana od strony ulicy Stanisława Moniuszki i otoczona dobrze zaprojektowaną zielenią.

Budynki wzniesiono w żelbetowej konstrukcji szkieletowej i nie obawiano się jej wyeksponowania. Ponownie mamy do czynienia z obiektem modernistycznym, odwołującym się do tradycji przedwojennego stylu międzynarodowego, jednak silne akcentowanie kierunków pionowych pozwala na klasyfikację go jako wertykalizmu. Szybki rytm pionowych podziałów wywołuje na elewacjach efekty światłocieniowe oraz wrażenie ekspresji.

102.

¹⁰ [zp]: *Studium Fizyki Uniwersytetu Śląskiego*. „Dziennik Zachodni” 1969.

¹¹ Ryszard Sołtyński, AZGSARP, sygn. 372.

¹² Wniosek Ryszarda Sołtyńskiego o nadanie statusu twórcy, AZGSARP, sygn. 372.

Główny projektant zespołu – Ryszard Sołtyński (1930–1999) – ukończył architekturę na Politechnice Śląskiej w Gliwicach, pod kierunkiem znakomitych architektów – Juliana Duchowicza i Zygmunta Majerskiego. Kilkakrotnie współpracował z Z. Majerskim, z którym zaprojektował między innymi gmach Wydziału Chemii Politechniki Śląskiej w Gliwicach¹³.

Początek lat 70. był okresem bardzo intensywnej rozbudowy Śródmiejskiej Dzielnicy Uniwersyteckiej. Głównym celem władz uniwersyteckich, wojewódzkich i partyjnych stał się dalszy szybki rozwój Uniwersytetu. W tym czasie warunki lokalowe były bardzo trudne. Z tych powodów sięgnięto po projekty typowe i prefabrykaty, które co prawda zapewniły szybkie wykonanie budynków, ale jednocześnie negatywnie odbiły się na wyrazie estetycznym całego założenia. W jednej z *Notatek* z konferencji organizowanych w tej sprawie przez Jerzego Ziętka w 1968 roku zapisano: „Realizacja wykazanych potrzeb nastąpi poprzez budownictwo pawilonowe (prowizoryczne), które winno się cechować lekkością, skromnym wystrojem wewnątrz, skromnym umeblowaniem”¹⁴. Podkreślano, że tylko takie działanie mogło zapewnić terminowe otwarcie nowych kierunków studiów.

Prace nad realizacją przedsięwzięcia zlecono Głównemu Architektowi Województwa Marianowi Zawile, który, wraz ze swoim zespołem, miał ustalić lokalizację obiektów, rodzaj prefabrykatów, oraz opracować dokumentację projektową i kosztorysy. Rozważano nawet wysłanie projektantów za granicę, jednak ostatecznie oddelegowano ich do Wrocławia, gdzie mogli się zapoznać ze sposobem wykonania i technologią obiektów pawilonowych. Ostatecznie projekt zlecono Tadeuszowi Sadowskiemu z katowickiego Miastoprojektu, autorowi śląskiego systemu typizacji szkolnej¹⁵. Jak wynika z zachowanych dokumentów, ostatecznie koncepcja znalazła

¹³ Ibidem.

¹⁴ Notatka z konferencji u Tow. Przewodniczącego J. Ziętka w dniu 19. 17. 12. 1968 r., APK, PWRN, Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 105.

¹⁵ *Zestawienie głównych danych i wniosków w sprawie dalszej budowy Uniwersytetu Śląskiego*, 30.12.1968 r.; APK, PWRN, Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 105. Z uwagi na mało optymistyczne wnioski dotyczące możliwości ulokowania wszystkich potrzebnych budynków na terenie Śródmiejskiej Dzielnicy Uniwersyteckiej postulowano, aby pozostałe inwestycje realizować w Katowicach-Ligocie wspólnie

aprobatę u Mariana Zawily – Głównego Architekta Województwa, Kazimierza Popiołka – Rektora Uniwersytetu Śląskiego oraz Augusta Drzymały – Dyrektora Zarządu Inwestycji Szkół Wyższych w Gliwicach, co miało bezpośredni wpływ na decyzję władz wojewódzkich, czyli Jerzego Ziętki¹⁶. Zapadła wówczas ostateczna decyzja o wykorzystaniu systemu określanego jako „typowa prefabrykacja dla budownictwa szkolnego w wysokości do III kondygnacji, czyli prefabrykowanych elementów z albumu dla szkół podstawowych na szkody górnicze”.

Jako pierwsze w tej technologii powstało pawilonowe założenie Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii przy ulicy Bankowej 14. Projekt budynku oraz zagospodarowania przestrzennego wykonał w 1969 roku Tadeusz Sadowski. Pawilony „B”, „C” i „D” oddano do użytku w 1973 roku. Miały one pomieścić Instytuty: Fizyki, Matematyki i Nauk Społecznych, bibliotekę główną oraz wydziały wydawnictw i współpracy z zagranicą. Pawilon „A” dla Instytutu Chemii oraz pawilon „E” z Wydziałami Matematyki, Fizyki, Chemii oraz salami wykładowymi dydaktyki ogólnej oddano nieco później. Założenie przypomina w rzucie literę E i składa się z dwóch trzykondygnacyjnych pawilonów na rzucie kwadratów oraz wkomponowanych pomiędzy nie, trzech czterokondygnacyjnych części o rzucie prostokątów. Pawilony połączono ze sobą przewiązką. Atutem tego układu są kameralność wnętrz urbanistycznych oraz duża ilość zieleni. Forma budynku jest modernistyczna, o czym świadczy prostopadłościennosc, modularność oraz podkreślenie kierunków horyzontalnych. Skontrastowano biel betonowych prefabrykatów z czerwoną cegłą. Próbowano urozmaicić wyraz typowego budynku przez falującą powierzchnię betonu oraz pola wyłożone porcelitową tłuczką.

W kolejnych latach udało się pozyskać tereny po wschodniej stronie ulicy Bankowej, częściowo zabudowane ruiną spalonego lodowiska „Torkat”. W latach 1974–1975 zrealizowano prefabrykowany budynek Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska przy ulicy Bankowej 9¹⁷. Zastosowano typowy, większy moduł wykorzystany wcześniej

z Wyższą Szkołą Ekonomiczną.

¹⁶ Informacja dla przewodniczącego Prezydium WRN. Tow. Płk. Jerzego Ziętki w sprawie dalszej rozbudowy Uniwersytetu Śląskiego, 30.12.1968 r.; APK, PWRN, Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 105.

¹⁷ Z propozycją tej lokalizacji wystąpił Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych

w siedzibie Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii przy ulicy Bankowej 14, zaadaptowany przez zespół Gliwickiego Biura Projektów Budownictwa Przemysłowego pod kierunkiem głównego projektanta W. Kutyły¹⁸. Budynek mieścił dziekanat, instytut, nowoczesne sale dydaktyczne, bibliotekę wydziałową oraz audytorium na 300 miejsc¹⁹. Nad terminową realizacją inwestycji czuwał osobiście Jerzy Ziętek, asygnując dodatkowy fundusz nagród specjalnych dla wykonawców za wysoką jakość oraz skrócenie terminu inwestycji.

Kolejnym obszarem inwestycyjnym stała się działka naprzeciwko Rektoratu. W 1969 roku narodził się pomysł jej zabudowy właśnie nowym budynkiem Rektoratu z prawdziwego zdarzenia, jednak z trudnych do ustalenia przyczyn nie można było przystąpić do wyburzeń lodowiska „Torkat” aż do 1976 roku. W międzyczasie zmieniła się koncepcja i postanowiono przeznaczyć ten teren pod budynek Wydziału Nauk Społecznych, który został oddany do użytku w 1978 roku²⁰. Obiekt składa się dwóch typowych modułów wykorzystanych w poprzednio omawianych realizacjach, zestawionych obok siebie i połączonych przewiązką. Sposób wykończenia elewacji nie odbiegał od poprzednio omówionych obiektów²¹.

Jedną z nielicznych zalet zaprezentowanego projektu typowego były bezokienne pola bocznych ścian budynku, doskonale nadające się do wykonania tzw. akcentów

w Gliwicach, jednak nowa funkcja była niezgodna z zatwierdzonym planem ogólnym zagospodarowania przestrzennego miasta i Wojewoda Katowicki wydał zgodę na odstępstwo od planu. Wcześniej na tym terenie znajdował się ogród zoologiczny.

¹⁸ Ustalenia ze spotkania u Wojewody Katowickiego w dniu 14 lutego 1974 r. w sprawie rozpoczęcia budowy Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska UŚ; APK, PWRN, Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 105.

¹⁹ [kof]: *Powstaje gmach Wydziału Biologii*, „Dziennik Zachodni” 1974. W *Informacji dla Prasy, Radia i TV* z 1974 roku napisano: „Uzyskanie nowego gmachu umożliwi rozwinięcie działalności Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska, które ma duże znaczenie dla poprawy trudnych warunków w dziedzinie ochrony środowiska człowieka w naszym województwie”; APK, PWRN, Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 105.

²⁰ „Wyrósł z dobrego drzewa...”. *Uniwersytet Śląski 1968–1998...*, s. 35.

²¹ Podczas współczesnej modernizacji zastosowano cegłę klinkierową.

plastycznych, czyli mozaik, indywidualizujących niemal bliźniacze obiekty. W przypadku gmachu Wydziału Nauk Społecznych jest to monochromatyczna kompozycja ukazująca człowieka witruińskiego, w oczywisty sposób nawiązująca do społecznego charakteru wykładanych w budynku nauk, sygnowana nazwą spółdzielni „ART Katowice”²². Przy wejściu na Wydział Chemii umieszczono mozaikę z uabstrakcyjnym orłem wzbijającym się do lotu, wykonaną przez Henryka Kobylińskiego i Magdalenę Kurek²³. Mozaikami ozdobiono niektóre wnętrza. Wysoką jakością artystyczną reprezentują te zachowane w holach parteru i pierwszego piętra Wydziału Nauk Społecznych, w których ponownie pojawił się motyw człowieka witruińskiego oraz znakomite iluzyjne pejzaże²⁴.

Należy wspomnieć o jeszcze jednym budynku z epoki Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – stołówce usytuowanej przy ulicy Augusta Chełkowskiego w pobliżu dzisiejszego hotelu Novotel. Podczas jej projektowania wykorzystano koncepcję architekta Mańkowskiego zastosowaną po raz pierwszy w stołówce studenckiej przy ulicy Łużyckiej w Gliwicach. Były to lekkie pawilonowe obiekty mogące obsłużyć 2 200 studentów dziennie²⁵.

Z uwagi na niewielkie możliwości rozbudowy uczelni w śródmieściu, w 1969 roku narodziła się niezrealizowana koncepcja wzniesienia nowych budynków w południowej dzielnicy Katowic-Ligocie. Od lat 50. snuto plany stworzenia z tej

²² Barbara Szczyпка-Gwiazda podaje jako ich autora Adama Romaniuka.

²³ Henryk Kobyliński. <https://henrykkobyliński.pl/biografia> (dostęp: 26.09.2017) – za wskazanie strony dziękuję dr. hab. Sylwestrowi Fertaczowi. Henryk Kobyliński i Magdalena Kurek razem z Janem Stasiniewiczem wykonali monumentalną mozaikę na ścianie szczytowej Szkoły Muzycznej, stanowiącą akcent na południowym zamknięciu ulicy Uniwersyteckiej. Na temat szkoły i mozaiki zob. A. BOROWIK: *Budynek Państwowej Szkoły Muzycznej I i II Stopnia im. Mieczysława Karłowicza w Katowicach jako przykład „Gesamkunstwerku” lat 60*. W: *Kultura muzyczna i jej dzieje*. Red. A. BARCIAK. Katowice 2013, s. 83–97.

²⁴ Mozaika zachowała się w holu ostatniej kondygnacji jednego z pawilonów Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii przy ulicy Bankowej 14.

²⁵ [il]: *Wszystko dla studentów*. „Dziennik Zachodni” 1974; [il]: *Stołówka*. „Dziennik Zachodni” 1974.

dzielnicy ośrodka życia akademickiego, a w latach 60. rozpoczęto budowę tzw. miasteczka akademickiego, gdzie między innymi powstały trzy domy studenckie Uniwersytetu Śląskiego, zaprojektowane przez Tadeusza Łobosa z katowickiego Miastoprojektu. Pierwszy z nich został oddany do użytku w 1968 roku. Wykonanie planu urbanistycznego nowego ośrodka akademickiego wspólnego dla Uniwersytetu Śląskiego i Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Ligocie powierzono katowickiemu Miastoprojektowi. Wiadomo, że miał powstać obok terenów zarezerwowanych dla Wyższej Szkoły Ekonomicznej i obejmować: budynki dydaktyczne, domy akademickie, hotel asystencki, stołówkę, centralną przychodnię lekarską oraz obiekty przeznaczone dla zajęć kulturalnych i sportowych²⁶. Początek budowy zaplanowano na rok 1972. Dlaczego nie doszło do realizacji przedsięwzięcia? Zachowane dokumenty w sprawie lokalizacji Wyższej Szkoły Ekonomicznej pozwalają częściowo odpowiedzieć na to pytanie. W 1967 roku rozpatrywano alternatywę rozbudowy istniejącego zespołu przy ulicy Bogucickiej lub wzniesienia nowego kompleksu w Katowicach-Ligocie. Ostatecznie wybrano pierwszą możliwość, wysuwając między innymi następujące argumenty: trudniejsze warunki geologiczne, możliwość uporządkowania zabudowy śródmiejskiej oraz łatwiejszy i szybszy dojazd studentów i pracowników do centrum Katowic²⁷.

Jednocześnie postępowała decentralizacja Uniwersytetu Śląskiego – część nowych wydziałów lokalizowano poza Katowicami, głównie na terenie Zagłębia Dąbrowskiego. W 1973 roku w artykule Marcina Przyłubskiego w „Dzienniku Zachodnim” napisano nawet o „rozdrapywaniu” Uniwersytetu przez inne miasta²⁸. Była to swoista walka o istotny czynnik miastotwórczy, którym była właśnie Uczelnia.

Na terenie Śródmiejskiej Dzielnicy Uniwersyteckiej w narożniku ulic Bankowej i Uniwersyteckiej znajduje się zabudowa całkowicie niedopasowana do omówionego

²⁶ [pas]: *Jutro Uniwersytetu Śląskiego*, „Dziennik Zachodni” 1969.

²⁷ *Notatka z konferencji u Tow. Przewodniczącego J. Ziętka w dniu 19.01.1967 r.* APK, PWRN, Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 102. Być może jedną z ważniejszych przeszkód była istniejąca w 1969 roku lokalizacja ogólna nowej kopalni w Panewnikach.

²⁸ M. PRZYŁUBSKI: *Centrum Zagłębia – zwornik wiążący*. „Fundamenty” 1973, nr 17, s. 7.

układu urbanistycznego. Chodzi o zaniedbany, barakopodobny budynek oraz parking²⁹. Z zachowanej dokumentacji wynika, że w momencie podejmowania decyzji o rozbudowie Uniwersytetu obiekty już stały, a sztywne stanowisko Prezydium Miejskiej Rady Narodowej spowodowało, że ostatecznie nie doszło do ich przejęcia przez władze Uczelni³⁰.

Istotnym elementem Śródmiejskiej Dzielnicy Akademickiej miała być Śląska Biblioteka Akademicka.

Już w 1952 roku myślano o budowie Biblioteki Śląskiej. Właśnie wtedy powstały jej pierwsze socrealistyczne projekty, jednak nie miała ona wówczas pełnić funkcji placówki uniwersyteckiej³¹. W początkach lat 60. powrócono do tematu i na zlecenie Wydziału Kultury Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej powstał nowy projekt. Budynek miał stanąć na terenie po boisku „Górnika” za hotelem „Katowice”, w miejscu dzisiejszego hotelu Altus.

W 1960 roku opracowano pierwszą wersję projektu Biblioteki³², w kolejnym, z uwagi na poszerzenie programu o pomieszczenia dla Śląskiego Instytutu Naukowego, wykonano nową koncepcję. Jej autorami był zespół katowickiego Miastoprojektu w składzie: Marian Skalkowski – jako główny projektant, Stanisław Kwaśniewicz, Jurand Jarecki oraz konstruktorzy – Franciszek Klimek przy współpracy Jaromira Bohoniuka. Architekci zaproponowali nowoczesny budynek z charakterystycznym podziałem na trzy bryły o zróżnicowanej architekturze, odpowiadające czytelnim, biurom i pracownikom oraz magazynowi książek. Zwarta sześcienna bryła o wysokości czterech kondygnacji posiadała wyodrębnioną salę odczytową. Trzon budynku stanowiły

²⁹ Przy budynku stały murowane garaże, które niedawno zostały wyburzone.

³⁰ Pismo Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Katowicach do władz Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z 8.04.1968 r. APK, PWRN, Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 105.

³¹ „Architektura” 1954, nr 2, s. 41. Zob. również: A. BOROWIK: *Socrealizm w śródmieściu Katowic. Wokół konkursu z 1947 r. oraz koncepcje lat pięćdziesiątych XX w. W: Von Moskau lernen? Architektur und Stadtebau des Sozialistischen Realismus. Uczyć się od Moskwy? Architektura i urbanistyka socrealizmu*. Nicolai Verlag Berlin 2012, s. 188–196.

³² M. SKAŁKOWSKI: *Biblioteka Śląska*. „Architektura” 1962, nr 8, s. 311.

magazyny obudowane czytelniami i pokojami przeznaczonymi do pracy. Biblioteka miała pomieścić około miliona tomów, z możliwością rozbudowy do dwóch milionów. Marian Skałkowski w następujący sposób tłumaczył nowoczesną formę gmachu: „Wydaje się, że w istniejącej starej i chaotycznej urbanistyce Śląska, z elementami tak bardzo zróżnicowanej zabudowy przemysłowej oraz mieszkalnej, należy stworzyć nową architekturę o formach zwartych i lapidarnych, to jest takich, które tego chaosu nie potęgują bardziej”³³. Projekt został przedstawiony na seminarium bibliotekarzy i architektów jako przykład dobrego rozwiązania porównywalnego z innymi realizacjami europejskimi³⁴.

W 1967 roku powrócono do koncepcji jej budowy, chociaż w związku z wprowadzeniem nowej funkcji – biblioteki uniwersyteckiej – uznano że projekt z 1961 roku zdezaktualizował się. Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych w Gliwicach powołał zespół do opracowania programu użytkowego oraz założeń projektowych Biblioteki Śląskiej i Uniwersyteckiej. Po ich sporządzeniu oraz wykonaniu szkicu koncepcyjnego dokumenty miały zostać przedłożone do akceptacji Jerzemu Ziętkowi.

Ustalono, że Śląska Biblioteka Uniwersytecka powstanie na terenie zespołu przedszkola i żłobka przy ulicy Uniwersyteckiej wzniesionego w latach 50. oraz domu huty Baildon. W 1969 roku inwestycji sprzeciwiły się władze miejskie, postulując jej zaniechanie do czasu wzniesienia nowych obiektów tego typu mogących obsłużyć mieszkańców osiedli na Koszutce oraz „Kopalnianej”³⁵. Co więcej, niektórzy urbaniści sceptycznie podchodzili do niestosownej według nich lokalizacji biblioteki na zapleczu hotelu „Katowice”. Te argumenty oraz inne, nieznanne w dzisiejszym stanie badań, spowodowały, że ostatecznie poniechano tej inwestycji.

Uniwersytet Śląski w Katowicach w chwili powołania miał się stać: wedle słów Jerzego Ziętka, „symbolem wielokierunkowych przeobrażeń województwa

³³ Ibidem.

³⁴ Pismo Zbyszko Mikołajskiego naczelnika Wydziału Kultury PWRN z 6 lipca 1967 r. APK, PWRN, Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 82.

³⁵ Informacja Prezydium Miejskiej Rady Narodowej dla członka Rady Państwa Przewodniczącego [...] Jerzego Ziętka w sprawie pomieszczeń zastępczych dla Uniwersytetu Śląskiego, 29.01.1969 r. APK, PWRN, Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 105.

katowickiego, zrealizowanych w okresie władzy ludowej”. Niestety, jego efekt przestrzenny w momencie zakończenia najważniejszych śródmiejskich inwestycji był raczej niezadowolający. Dlaczego tak się stało? Po pierwsze – lokalizacja Śródmiejskiej Dzielnicy Uniwersyteckiej była przypadkowa, po drugie – sytuacja urbanistyczna pozwalała na stosunkowo ograniczony rozwój, po trzecie – nie zrealizowano istotnych funkcjonalnie i wizerunkowo projektów urbanistycznych, między innymi pieszego charakteru ulicy Uniwersyteckiej, jej przedłużenia do ulicy Warszawskiej oraz gmachu biblioteki i wreszcie po czwarte – podjęto decyzję, aby zastosować budownictwo typowe, prefabrykowane o bardzo przeciętnym wyrazie architektonicznym. Jako niewątpliwe atuty założenia należy wskazać urbanistykę i architekturę budynków Rektoratu, wybudowanego jako wzorcowa „tysiąclatka”, oraz Instytutu Fizyki.

Aneta Borowik